

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Van Aerschot, Lina

Title: Onnistunut vanhuus on aktiivinen ja itsenäinen : sairaus ja hauraus eivät mahdu kuvaan

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Van Aerschot, L. (2020). Onnistunut vanhuus on aktiivinen ja itsenäinen : sairaus ja hauraus eivät mahdu kuvaan. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 28(3), 314-317. <https://doi.org/10.30668/janus.97290>

Teksteissä tulevat näkyviin ne erilaiset ristiriidat ja jännitteet, joiden suhteen sekä asiakkaat että työntekijät pyrkivät luovimaan ja toimimaan. Hyvinkin yksityiskohtaisilla tilannekuvauksilla ja aineistonäytteillä havainnollistetaan hienosävyisen ja tunnustelevan vuorovaikutuksellisen kohtaamisen merkitystä institutionaalisissa rakenteissa. Läpi linjan kulkee pyrkimys tuoda esille asiakkaiden näkemystä, ongelmien monitahoisuutta ja työntekijöiden asettautumista myös ei-tietävään positioon ja etsimään yhteistyössä asiakkaan kanssa toimivia ratkaisuja. Järjestelmä ei aina taivu tai joustu, asiakkaiden elämä ei aina asetaudu organisaatiokaavioihin ja asiakaskriteereihin eivätkä siirtymät palveluista toiseen ole yksiselitteisiä prosesseja. Väistämättä tulee mieleen se kriittinen kysymys, onko palvelujärjestelmä asiakasta varten vai sittenkin asiakas järjestelmää varten. Läpi artikkelien välittyy viesti siitä, että on edelleen tarvetta ja perusteltua järjestää riittävän pitkäkestoista ja intensiivistä hoitoa sekä erimuotoista sosiaalista ja vertaisten tarjoamaa tukea ammatillisen osaamisen rinnalla. Hoito myös vaikuttaa myönteisesti hyvinvointiin, mitä voidaan pitää yhtenä vaikuttavuuden osoittimena (Ekqvist & Kuusisto). Kokoomateoksen viimeinen tutkimusartikkeli (Partanen & Kuussaari) palauttaa näkökulman jälleen rakenteiden ja poliittisten tapahtumien tasolle ja sitoo tarkastelun kirjan ensimmäiseen osioon; päihdehuollon kehitys ja painopisteiden muuttaminen (tulevaisuudessakin) ovat sidoksissa laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, päihdepoliittisiin sekä sosiaali- ja terveystieteisiin linjavetoihin ja ratkaisuihin.

Aivan kokoomateoksen lopussa, viimeisillä sivuilla äänen saa kokemusasi-
antuntija Elina Tikka. Toimittajilta tämän kokemuspuheenvuoron mukaan ottaminen on ollut onnistunut valinta. Tikan kokemukset konkretisoivat ja henkilökohtaistavat sen, mikä asiakaslähtöisessä päihdekuntoutuksessa toimii ja missä piilevät sen onnistumisen mahdollisuudet: asiakkaaseen ja muutokseen uskomisessa, toivon luomisessa, kunnioituksessa ja kannattelussa – siis sosiaalityön keskeisissä periaatteissa.

ONNISTUNUT VANHUUS ON AKTIIVINEN JA ITSENÄINEN – SAIRAUS JA HAURAUUS EIVÄT MAHDU KUVAAN

Lina Van Aerschot: *YTT, tutkijatohtori, Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö, Jyväskylän yliopisto*

Virpi Timonen: *Beyond Successful and Active Ageing. A Theory of Model Ageing.* The Policy Press, Bristol. 2016, 119 s.

Niin tutkimuksessa, politiikassa, mediassa kuin bisneksessä keskitytään Virpi Timosen mukaan useimmiten tyylikkäästi harmaantuviin, aktiivisiin ikäihmisiin. Onnistuneesti ikääntyneet ihmiset pitävät huolta itsestään, osallistuvat yhteiskuntaan, pysyvät terveinä ja hoitavat lapsenlapsiaan tai auttavat läheisiään. Heillä on varaa kuluttaa ja nauttia elämästä, kun viimeinkin eläkkeellä on aikaa. Timonen kysyy kirjassaan, mihin ihmeeseen on unohtunut niiden ikääntyneiden joukko, jotka eivät ole hyväkuntoisia, hyvin toimeentulevia, sosiaalisesti aktiivisia ja fyysis-

ti tarmokkaita. Hän omistaa teoksensa niille, jotka eivät kykene vanhenemaan erityisen onnistuneesti ja aktiivisesti.

Kirjan tavoitteeksi Timonen määrittelee uuden, mallikelpoisen vanhuuden diskursseja tulkitsevan teorian luomisen. Uuden teorian avulla voidaan ymmärtää miten ja millaista onnistuneen vanhuuden mallia yhteiskunnassamme tuotetaan. Tarkastelemalla aktiivisen ja menestyksekkään ikääntymisen ideaaleja voidaan myös analysoida, mikä jätetään huomiotta. Timonen kirjoittaa, että hänen teoriaansa voidaan hyödyntää, kun halutaan tutkia ja ymmärtää niitä ihmisiä, jotka eivät sukupuolensa, sosiaalisen tai etnisen taustansa tai muun yhteiskunnallisen asemansa vuoksi mahdu vallitsevaan onnistuneen ikääntymisen malliin. Kun tiedetään mitä pidetään onnistumisena, voidaan myös määritellä mitä on epäonnistuminen.

Epistemologisen lähtökohtansa Virpi Timonen paikantaa kriittiseen realismiin ja ymmärrykseen sosiaalisesta todellisuudesta näkymättömiin jäävien rakenteiden ja suhteiden määrittämänä. Vaikka ihmiset luovat todellisuutta omien tulkintojensa ja määrittelyjensä kautta eli tuottavat sosiaalisia konstruktioita, kyse ei ole vain abstrakteista tai merkityksettömistä rakennelmista. Sosiaalinen todellisuus on myös oikeasti olemassa.

Timonen etenee kirjassaan kronologisesti paikantaen ensin onnistuneen ja sitten aktiivisen vanhuuden diskurssien kehittymistä. Onnistunutta vanhuutta (successful ageing) on luonnosteltu gerontologisessa tutkimuksessa jo

60-luvulla. Aluksi kyse oli siitä, että negatiivisten heikkenemisen ja luopumisen kuvastojen rinnalle haluttiin tuoda myös positiivinen näkökulma vanhenemiseen. Tutkimuksella osoitettiin, että vanhenemisen ei tarvitse tarkoittaa toimintakyvyn menettämistä ja riippuvuutta muista ihmisistä. Onnistunut vanheneminen koostuu eri hyvinvoinnin osatekijöistä, kuten fyysisestä ja sosiaalisesta aktiivisuudesta, terveistä elintavoista ja tasapainoisesta sekä onnellisuutta edistävästä elämäntilasta. Myöhemmin 80-luvulla tutkimuksessa alettiin korostaa, että ihmiset voivat itse määritellä ja valita miten vanhenevat. Timosen mukaan ajatus onnistuneesta ikääntymisestä perustuu oletukselle, että kaikki ihmiset voivat kontrolloida elämäänsä, tehdä valintoja, onnistua ja olla aktiivisia.

Timonen esittää, että onnistuneen vanhenemisen teorialat ovat muuntu-neet politiikan käytössä aktiivisen vanhenemisen ihanteeksi, jota tarjotaan vastaukseksi väestön ikääntymisen aiheuttamiin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin. Ei tarvitse huolestua huoltosuhteen heikkenemisestä tai hoivapalvelujen tarpeen kasvusta, kun puhutaan vain siitä, että ikäihmiset pitävät huolta itsestään, ovat aktiivisia, osallistuvat ja kuluttavat.

Euroopan Unionin julkaisuissa 2000-luvulla on korostettu erityisesti työurien pidentämistä sekä ikäihmisten aktiivista yhteiskuntaan osallistumista vapaaehtoistyön kautta. Lisäksi EU:n julkaisuissa hyvään ja arvokkaaseen vanhuuteen kuuluu itsenäinen asuminen, itsestä huolehtiminen ja kaikenlainen osallistuminen niin pitkään kuin

mahdollista. Sairaus, vammaisuus, hau-
raus ja tarvitsevuus jäävät käsittelemättä.

Timosen mukaan on ilmeistä, että kun huomio kiinnitetään voimakkaasti ihmisten omaan vastuuseen ja aktiivisuuteen, sivuun jätetään väestön vanhenemisen mukanaan tuoma hoivan ja avun tarpeiden kasvu, sairauksien aiheuttamat kulut sekä terveys- ja hoivapalvelujen kysynnän lisääntyminen. Vanhojen ihmisten tueksi tarjotaan sosiaalista integraatiota, aktiivista koulutus- ja työvoimapolitiikkaa, ikäystävällistä ympäristöä ja teknologisia apuvälineitä, ei kattavampia hoivapalveluja, tukea ja apua.

Timosen mukaan menestyksekkään ja aktiivisen vanhenemisen diskurssien avulla luodaan malli, jolla väistämättä on myös vastakohta, sillä kaikilta hyvinvointi ja aktiivisuus eivät onnistu. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa pitäisi Timosen mielestä tarkastella miten ja miksi jotkut ihmiset ”onnistuvat” vanhenemaan ideaalisen mallin mukaisesti ja toiset eivät.

Osalla ihmisistä olosuhteet ovat epäedulliset, eivätkä he pysty tavoittamaan onnistuneen ja aktiivisen vanhenemisen ihanteita miltään osin. Tutkimuksissa pitäisi tuoda myös näiden ihmisten vanhuuden kokemuksia esiin. Esimerkkinä Timonen käyttää Romaneja Euroopassa ja alkuperäiskansojen jäseniä Australiassa. Kun on koko elämänsä elänyt yhteiskunnan marginaalissa, kokenut syrjintää, jäänyt paitsi koulutuksesta, elänyt köyhydessä ja saanut vain minimimäärän terveyspalveluja, jos sitäkään, vaikea tilanne tuskin muuttuu vanhuudessa. Timonen korostaa, että

aktiivisen ja menestyksekkään ikääntymisen malli on omiaan syventämään jo valmiiksi syrjäytettyjen yhteiskunnan jäsenten tai ryhmien marginalisaatiota.

Aktiivinen vanhuus perustuu resursseille, kuten hyvä terveys ja terveyspalvelujen saatavuus, raha, sosiaaliset suhteet ja sosiaalisen integraation kokemus, psyykkinen hyvinvointi ja ongelmista tai huolista vapaa elämäntilanne. Timonen nostaa esiin psykologisia resursseja, joilla on yhteyttä hyvinvointiin ja elämänhallintaan ja myös hyvään vanhuuteen. Toimintakyvyn tai mahdollisen aktiivisuuden vaaliminen vanhuudessa edellyttää, että ihminen näkee itsensä positiivisesti ja arvostavasti, kokee voitansa hallita elämänsä sekä kykenee mukautumaan muuttuviin olosuhteisiin. Myös koherenssin tunteella on merkitystä. Sillä tarkoitetaan kokemusta, että elämään ja olosuhteisiin voi vaikuttaa, että ne ovat hallittavissa ja ohjattavissa.

Virpi Timosen kirjan tuloksena esitetään mallikelpoisen vanhuuden teoria (model ageing theory), jossa vedetään yhteen onnistuneen vanhuuden kymmenen oletusta. Vanhuuden mallissa on kyse poliittisista ja taloudellisista intresseistä, yksilöiden oman vastuun ja elämänvalintojen korostamisesta. Nämä ovat mahdollisia ja usein jopa itsestään selviä hyväosaisille ihmisille, mutta vaikeasti saavutettavia tai mahdottomia huono-osaisille.

Beyond Successful and Active Ageing on tervetullut puheenvuoro ikääntymisen, vanhuuden ja hoivan tutkimukseen. Aktiivisuuden oletusten, yksilönvastuun kasvamisen ja menestymisen

ihanteiden tarkastelua ovat tehneet muutkin tutkijat, mutta Timonen käy kirjassaan seikkaperäisesti läpi, mistä onnistuneen vanhuuden ja aktiivisuuden ihanteet ovat ilmestyneet tutkimukseen, politiikkaan ja julkiseen keskusteluun, mistä ne koostuvat ja millaisia seurauksia niillä on. Kyseessä ei ole mitään uutta, kirjoittaa Timonen, menestyksekkäs vanheneminen muodostuu hyvän kehästä, kuten muukin menestys elämässä.

Timonen huomauttaa, että meillä on kovin vähän tutkimusta siitä, *miten* voidaan auttaa niitä ihmisiä, joiden vanhuusikä on kaukana menestyksen ja aktiivisuuden malleista. Hänen mukaansa emme tiedä oikeastaan mitään siitä, miten väestötasolla voidaan vaikuttaa ja isossa mittakaavassa kääntää ”epäonnistunut” vanhuus onnistuneeksi. Timonen ehdottaa, että hyvään vanhuuteen panostetaan parhaiten tukemalla hyvää

elämäntulkua. Onnistunut ja aktiivinen vanhuus alkaa rakentua jo lapsuudessa. Siksi hyvän vanhuuden tarkasteluun tarvitaan elämäntulkun tarkastelua ja hyvään vanhuuteen satsaaminen täytyy aloittaa tukemalla hyvän elämän edellytyksiä jo paljon ennen vanhuusikää.

Beyond Successful and Active Ageing on napakka noin sadan sivun puheenvuoro monimuotoisemman vanhuuden kuvaston puolesta. Tutkimuksellisesti ja teoreettisesti kirjan anti ei ole niinkään uuden luomisessa, mutta hallitsevia onnistuneen vanhuuden diskursseja analysoidaan tarkkanäköisesti. Timonen laittaa lukijansa miettimään, mitä itse voisi tutkijana tai yhteiskunnallisena osallistujana omassa ammatissaan tehdä, jotta yhteiskunnan monimuotoisuus ja erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset todellisuudet ulottuisivat myös vanhuuden tutkimukseen.